

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL VƏ TƏRBIYƏ
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ
PRESCHOOL EDUCATION AND UPBRINGING

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN YARADICI TƏFƏKKÜRÜ VƏ
PEDAQOJİ BAXIMDAN DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ

Esmira German qızı Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin

Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası kafedrasının müəllimi

ORCID: 0009-0005-0288-5927

<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v24.i3.12>

E-mail: esmiraliyeva877@gmail.com

Açar sözlər: məktəbəqədər, yaradıcı, uşaq, tərbiyəçi-müəllim, inkişaf, təfəkkür, dəyərləndirilmə

Ключевые слова: дошкольное образование, творческий, ребенок, воспитатель-педагог, развитие, мышление, оценка

Key words: preschool, creative, child, educator-teacher, development, thinking, evaluation

Məktəbəqədər yaş dövrü insan həyatının ən mühüm mərhələlərindən biridir. Bu mərhələ uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasının, idrak qabiliyyətlərinin, sosial bacarıqlarının və yaradıcı potensialının inkişaf etdiyi dövr hesab olunur. Uşaqlarda yaradıcı təfəkkürün inkişafı onların gələcək həyat fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Yaradıcı düşüncə yalnız incəsənət və ya ədəbiyyatla məhdudlaşmır; o, uşağın problemin həllinə yanaşma tərzində, oyun fəaliyyətində, ünsiyyət bacarıqlarında və gündəlik həyat vərdişlərində də özünü göstərir.

Təfəkkür, ümumiyyətlə, insanın idrak fəaliyyətində əks olunan ən yüksək psixi proseslərdən biridir. Təfəkkür vasitəsilə insan ətraf aləmi dərk edir, hadisələr arasında əlaqələr qurur, nəticə çıxarır. Yaradıcı təfəkkür isə mövcud biliklər əsasında tamamilə yeni ideyalar irəli sürmək, qeyri-adi həll yolları tapmaq və orijinal məhsul yaratmaq qabiliyyətidir.

Yaradıcı təfəkkür yeni ideyaların meydana gəlməsi, problemlərə qeyri-adi yanaşma qabiliyyəti kimi izah olunur. Yaradıcı təfəkkürün əsas xüsusiyyətləri: orijinallıq, elastiklik, fantaziya və təsəvvürün genişliyi, problemləri qeyri-adi həll etmək bacarığıdır.

Orijinallıq – uşağın fərqli və təkrarolunmaz ideya irəli sürməsidir.

Elastiklik – müxtəlif situasiyalarda yeni həll yolları tapmaq bacarığıdır.

Fantaziya və təsəvvürün genişliyi – mövcud olmayan obraz və hadisələri düşünmək bacarığıdır.

Problemləri qeyri-adi həll etmək bacarığı isə standartdan kənar yanaşma qabiliyyəti ilə səciyyələnir.

Uşaqlarda yaradıcı təfəkkürün inkişafı onların intellektual potensialını gücləndirir, müstəqil düşünməyə hazırlayır. Yaradıcı bacarıqlar məktəbəhazırlıq prosesində mühüm rol oynayır.

Məktəbəqədər yaş dövründə yaradıcı təfəkkür daha çox fantaziya, təsəvvür, oyun, nağıl uydurma, təsviri fəaliyyət və musiqi məşğələləri vasitəsilə formalaşır. Uşaq təsəvvüründə yeni obrazlar qurur, oyunlarda müxtəlif rollara girir, adi əşyaları fərqli funksiyalarda tətbiq edir.

“Tədqiqatlar göstərir ki, yaradıcı insanlar başqaları ilə ünsiyyət qurmaqda digərlərinə nisbətən daha uğurludurlar (Gafour, Ola & Gafour, Walid, 2020). Onlar həmçinin daha yaxşı dinləyicidirlər. Yaradıcı insanlar, eyni zamanda açıq fikirlidirlər və yeni həllər təqdim etməkdən, ideyaları analiz etməkdən çəkinmirlər. Risk etmək, problemlərlə üzləşmək yaradıcı düşünə bilənlər üçün bir şans kimi görünür. Onlar yeni yolların, ideyaların, texnikaların kəşf edilməsinin riskə getmədən imkansız olduğu qənaətinə gəlirlər, buna görə də bu vəziyyətlərdə cəsarətli addım atmaqdan qorxmurlar” (1).

Yaradıcı təfəkkür anlayışının izahında əvvəlcə ümumi təfəkkürün mahiyyətinə toxunmaq olar. Təfəkkür insan idrakının ali forması kimi ətraf aləmi əks etdirir, hadisələr arasında əlaqələri müəyyənləşdirir, nəticə çıxarmağa imkan verir. Yaradıcı təfəkkür isə mövcud biliklərə söykənərək, yeni ideyaların irəli sürülməsi, fərqli həll yollarının tapılması, qeyri-adi yanaşmaların formalaşdırılması deməkdir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların dünyanı dərk etmə tərzini, onların fantaziya və təxəyyül imkanları bu cür düşüncənin əsas zəminini yaradır.

Psixoloji baxımdan yaradıcı təfəkkür təsəvvür, yaddaş, diqqət və emosiyalarla sıx bağlıdır. Uşaqlar gördüklərini və eşitdiklərini xatırlayır, təxəyyüllərində dəyişdirir, fərqli şəkildə birləşdirir və yeni obrazlar yaradırlar. Bu proses onların təfəkkür elastikliyinə artırır, düşüncə çevikliyini formalaşdırır.

Uşaqların yaradıcı təfəkkürünün inkişafı pedaqoji baxımdan çoxşaxəli əhəmiyyət kəsb edir. Əvvəla, o, uşaqlarda müstəqil qərar vermə vərdişlərini möhkəmləndirir, özünəinamı artırır, şəxsiyyətin hərtərəfli formalaşmasına xidmət edir. Təhsil prosesində yaradıcı təfəkkürün dəstəklənməsi gələcək məktəb həyatında uğurların açarıdır. Uşaqlar tapşırıqlara fərqli yanaşa bilir, problemlərin bir neçə həlli variantını irəli sürür, ünsiyyətdə daha fəal olurlar.

Digər tərəfdən, yaradıcı təfəkkür şəxsiyyətin formalaşmasına təsir göstərir. Uşaq öz ideyalarını sərbəst ifadə etməyi öyrənir, başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşır, müzakirələrdə iştirak edir. Bu, özünəinamı artırır və sosial bacarıqları gücləndirir.

Yaradıcı təfəkkür emosional inkişafı da stimullaşdırır. Uşaqlar öz hisslərini rəsm, musiqi, oyun və ya hekayə vasitəsilə ifadə etdikdə daxili rahatlıq tapır, daha açıq və təşəbbüskar olurlar. Burada təxəyyül və duyğu birliyi mühüm rol oynayır. Belə ki, yaradıcı təfəkkür prosesində uşaqlar öz emosiyalarını rəsm, nağıl, musiqi və oyun vasitəsilə ifadə edirlər. Onların təsəvvürü emosional vəziyyətdən güclü şəkildə təsirlənir.

Motivasiya və maraq da yaradıcı təfəkkür prosesində üstün məqamlardan biridir. Çünki emosional pozitivlik (sevinc, maraq, heyranlıq) uşağın yeni ideyalar meydana qoymasına stimül verir. Əksinə, mənfi emosiyalar yaradıcı fəaliyyətin zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Empatiya və yaradıcılıq da emosional inkişafı stimullaşdırır. Yəni yaradıcı təfəkkür uşağa başqalarının hisslərini anlamaqda kömək edir. Nağıl qəhrəmanlarının vəziyyətini təsəvvür etmək uşaqlarda həm empatiya, həm də yeni ideyalar yaratmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Yaradıcı təfəkkürün inkişafında **oyun** mühüm yer tutur. Oyun uşağın həm maraqlarını təmin edir, həm də yeni ideyalarının ortaya çıxmasına imkan yaradır. Təsviri sənət fəaliyyəti, musiqi, nağıl uydurma, teatr elementləri uşaqların fantaziyasını zənginləşdirir. Tərbiyəçi-müəllim və valideynlərin əsas vəzifəsi uşaqlara sərbəst mühit yaratmaq, onları sual verməyə təşviq etmək, cavabların fərqliliyini qəbul etmək və yeni ideyaları dəstəkləməkdir.

“Nəyə bənzəyir?”

Uşağa şəkil üzərində olan boya ləkəsini göstərin. İmkan verin uşaq mümkün qədər çox

oxşarlıq tapsın.

“Dördüncüsü artıqdır”

Uşağa üçündə ümumi əlamətləri olan 4 şəkil göstərin. Uşaq hansı şəklin “artıq” olduğunu göstərməli və niyə belə düşündüyünü izah etməlidir.

“Bir sözlə adlandır”

Bu oyun zamanı uşağa ümumi bir adla adlandırıla bilən bir sıra sözlər və ya şəkillər təklif edin. Uşağın vəzifəsi əşyaların adını bir sözlə adlandırmaqdır (məsələn, moruq, çiylək – giləmeyvə; it, pişik, at – heyvan).

“Sıraya davam et”

Rəngli dairələr çəkin və eyni ardıcılıqla davam edin (məsələn, qırmızı, sarı, mavi, yenidən qırmızı...). Uşaq ardıcılığa riayət edərək qalan dairələri çəkməlidir” (2).

Məktəbəqədər təhsil prosesində yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün müxtəlif vasitə və metodlardan istifadə olunur. Oyun fəaliyyəti uşaqların təfəkkür çevikliyini artırır, təsviri fəaliyyət məşğələləri onların fantaziyasını genişləndirir, musiqi və ritmik hərəkətlər emosional zənginlik yaradır, nağıl və hekayə uydurma isə təxəyyülü inkişaf etdirir.

Yaradıcı təfəkkürün inkişafında pedaqoji vasitələrin biri də **ətraf aləmlə tanışlıqdır**. Müşahidələr, sadə təcrübələr, təbiət hadisələrinin öyrənilməsi uşağın tədqiqatçılıq marağını oyadır.

İncəsənət fəaliyyətləri: rəsm, musiqi, tətbiqi sənət uşaqlara özünüifadə imkanı verir, yaradıcı təfəkkürü gücləndirir.

Nağıl və hekayələr: qəhrəmanların hərəkətlərinə yeni sonluq tapmaq, hadisələri fərqli istiqamətdə davam etdirmək təxəyyülü inkişaf etdirir.

Tərbiyəçi-müəllim və valideynlərin əsas vəzifəsi uşaqlara sərbəst mühit yaratmaq, onları fərqli cavab və ideyalara təşviq etmək, sual verməyə imkan tanımaqdır. Tənqiddən çox dəstək göstərmək, yaradıcı cəhdləri qiymətləndirmək uşaqlarda bu qabiliyyətlərin möhkəmlənməsinə şərait yaradır.

Tərbiyəçi-müəllim “doğru cavab yalnız birdir” prinsipi ilə işini qurmalı deyil. O, uşaqların fərdi maraq və qabiliyyətlərini nəzərə alaraq yaradıcı fəaliyyətlər təşkil etməlidir.

Beləliklə, yaradıcı təfəkkür məktəbəqədər yaşlı uşaqların təkcə intellektual inkişafı üçün deyil, həm də onların sosial, emosional və şəxsiyyət formalaşması baxımından əvəzsizdir. Bu, gələcəkdə cəmiyyətin yaradıcı, innovativ düşüncəli fərdlərə sahib olmasına zəmin yaradır.

Problemin aktuallığı. Müasir təhsil sistemi yaradıcı düşünən, müstəqil qərar qəbul edən və yeniliklərə açıq fərdlərin yetişdirilməsini qarşıya məqsəd qoyur. Məktəbəqədər dövr isə uşaqlarda yaradıcı təfəkkürün təməlinin qoyulduğu ən həssas mərhələ olduğundan, pedaqoji baxımdan düzgün istiqamətləndirmə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların yaradıcı təfəkkürünün formalaşması pedaqoji baxımdan ayrıca tədqiq edilir, onların təxəyyül və müstəqil düşünmə qabiliyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün yeni yanaşmalar irəli sürülür. Bu yanaşma yaradıcı fəaliyyətin təkcə estetik deyil, həm də idrak, sosial və emosional inkişafı ilə sıx bağlı olduğunu göstərir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Əldə olunmuş nəticələr müxtəlif məşğələlərdə tərbiyəçi-müəllimlərin istifadəsi üçün tövsiyə edilir. İşdən əldə edilmiş nəticələrdən dərslərlərin, dərslər vasitələrinin, elmi-metodik ədəbiyyatın və elmi-tədqiqat işlərinin hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Gafour, O., & Walid, G. Creative Thinking skills-A Review article. 2020.
2. <https://eudi.az/sections/read/34>

E.G. Əliyeva

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların yaradıcı təfəkkürü və pedaqoji baxımdan dəyərləndirilməsi Xülasə

Məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların yaradıcı təfəkkürü və onun pedaqoji baxımdan dəyərləndirilməsi məsələsindən bəhs olunur. Təfəkkür, yaradıcı təfəkkür, onun mahiyyəti barədə də araşdırma aparılır.

Eyni zamanda yaradıcı təfəkkürün inkişafı üçün istifadə olunacaq vasitə və metodlardan da danışılır.

Э.Г. Алиева

Творческое мышление и педагогическая оценка детей дошкольного возраста Резюме

В статье рассматривается проблема творческого мышления детей дошкольного возраста и его педагогическая оценка. Также проводятся исследования, посвященные мышлению, творческому мышлению, его сущности. Также рассматриваются средства и методы развития творческого мышления.

E.G. Aliyeva

Creative thinking and pedagogical assessment of preschool children Summary

The article discusses the issue of creative thinking of preschool children and its pedagogical assessment. Research is also conducted on thinking, creative thinking, its essence.

At the same time, the tools and methods to be used for the development of creative thinking are also discussed.

Redaksiyaya daxil olub: 26.09.2025